

ИНФОРМАЦИЯ

ОВЛАДЯВАНЕ НА ПОПУЛАЦИЯТА ОТ БЕЗСТОПАНСТВЕНИ КОТКИ – ЧАСТ II

ПРОГРАМИ ЗА УСТОЙЧИВО УПРАВЛЕНИЕ НА ПОПУЛАЦИИ БЕЗСТОПАНСТВЕНИ КОТКИ

История на одомашняването на котката

Котките съществуват съвместно с хората в човешките селища от около 10,000 години - те не са нов феномен.

Когато в съвременното се говори за основната цел за управление на котешките популации/колонии е добре да се върнем назад във времето на тяхното одомашняване. *Felis silvestris catus* е научното име на

домашната/къщната котка, чийто най-близък родственик е видът *Felis silvestris lybica* – Африканската дива котка.

При преминаването на човека към уседнал начин на живот (преди около 10 хил. години) и началото на развитието на земеделието се появяват първите селища и хамбарите, в които се съхранява зърното. Хамбарите са опустошавани от плъхове, които пък са основната храна на дивите котки. Заради това хората в Плодородния полумесец започват да опитомяват диви (либийски и нубийски) котки. Смята се, че всички 600 млн. домашни котки, които живеят по света днес, са наследници на пет диви котки, опитомени в Близкия изток.

Котешките популации/колонии в съвременния свят

Котките се смятат за „свършените месоядни“, потвърждение на което са специализираните кучешки зъби и храносмилателната им система. Двойките кътници от двете страни на устата са идеално устроени за разкъсване на месо, почти като чифт ножици. За разлика от повечето други месоядни, котките рядко ядат растителна храна. Докато кучетата и мечките обикновено разнообразяват диетата си с плодове, корени и мед (когато успяват да си ги набавят), котките се хранят изключително с месо, обикновено прясно. В домашни условия котките не могат да бъдат адаптирани към вегетарианска диета, защото не могат да синтезират необходимите им аминокиселини само от растителен материал; това контрастира с домашните кучета, които обикновено се хранят със смесица от месо и растителни продукти, а в някои случаи могат да бъдат адаптирани напълно към вегетарианска диета.

Въпреки репутацията си на единаци, домашните котки, живеещи на улицата, са достатъчно социални, за да формират колонии, в които изграждат система на комуникация от около сто различни звукови сигнали – мъркане, съскане, щракащи звуци. Всяка котка си има собствена територия, като сексуално активните мъжкарите имат обширни територии, а кастрираните – малки територии; съществуват и „неутрални“ територии, в които котките общуват една с друга, без да съществуват териториални конфликти или агресия. В собствените си територии притежателите им яростно ги отбраняват, като гонят натрапниците. Сексуално активен мъжкар може да бъде въввлечен в много битки през живота си, като това обикновено е „изписано“ по лицето му – често се виждат белези по носа и ушите. В битки участват не само мъжкарите, женските котки също се бият, за да защитават територията или малките си; дори и кастрираните котки защитават яростно малката си територия.

Като родственици на пустинни животни, котките могат да **издържат на студен или горещ климат, но не за дълго време. Те имат ниска устойчивост срещу мъгла, дъжд и сняг**, въпреки че някои породи са развили по-голяма устойчивост от други.

В домашни условия котките живеят около 13 – 20 години. Домашните котки живеят по-дълго, когато се кастрират, или не им се предоставя достъп към външния свят (чрез което се избягват битки, инциденти или заразяване с болести). **Уличните котки в градски условия живеят около две години или по-малко.**

Котките като домашни любимци

В наше време котките са едни от най-разпространените домашни любимци. Малък процент от тях (около 1%) са чистокръвни (с регистрирано родословие); останалите 99% са кръстоски между различни породи. Тази домашна популация е основният източник за създаването на безстопанствените

колонии - изхвърленото на улицата нежелано потомство и некастрираните домашни котки, които свободно се разхождат извън домовете. Котешките колонии се формират и развиват в разнообразна градска среда – от вътрешните части на градовете до отдалечени селски райони.

Исторически погледнато, котките са голяма заплаха за екосистеми, които не са им родни и които нямат време да се адаптират към нахлуването им. В някои случаи котките са причинили или са допринесли за изчезването на някои животински видове.

ПРОГРАМИ ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА КОТЕШКИТЕ ПОПУЛАЦИИ

Процесът на одомашняване на котките включва и намесата на човека в селекцията на определени желани качества. В резултат на този процес еволюцията на вида тръгва в посока, която удовлетворява човешките изисквания за сметка на това, че видът става много по-слабо адаптиран към околната среда и по-неспособен да оцелее без човешка грижа. Има някои доказателства, че котките оставени без човешка грижа често страдат тежко и трудно поддържат благосъстоянието си – повечето от котките, залавяни по програми за кастрация са в тежко или увредено състояние, или болни. Има обаче и други сведения, не на последно място от някои

изолирани острови, че малки групи от котки са се разраснали в големи колонии, които процъфтяват без човешка намеса.

Същественният въпрос е дали и доколко котките са домашни животни, които изискват човешка грижа, за да се поддържа благосъстоянието им или са достатъчно близо до дивите си предшественици, за да могат да оцеляват и да поддържат добро състояние без човешка намеса.

Този въпрос е толкова важен, защото неговият отговор ще определя основната цел, която природозащитните организации или властите (като ICAM Coalition¹) ще преследват при управлението на котешките популации. **Трябва ли да се стремим да осигурим на всички котки достатъчна човешка грижа и надзор или само липсата на преследване от страна на човека е достатъчна?**

На фона на липсата на достатъчно данни по този въпрос ICAM Coalition взе решение да остане на „позиция по предпазливост“ и да формулира основната си цел при управление на популациите - **всички котки да се ползват и да живеят в условията на адекватно обгрижване и настойничество от страна на човека, което се приближава до отговорното собственичество при домашните котки.**

Прилагане на програми за управление на котешките популации/колонии

Размерът и видът на всяка популация от безстопанствени котки се различава съществено поради обстоятелствата и околната среда, в които обитава. Не съществува възможност, при която само с един вид намеса да се постигнат съществени резултати в овладяване на популация от котки. Необходимо е да се направи първоначална оценка на конкретната ситуация и да се вземат предвид всички фактори, които биха имали отношение, преди да се започне прилагане на мерки по овладяване на популацията от безстопанствени котки. **Най-същественото в една такава програма с мерки е те да са фокусирани към причината за появата на безстопанствена котешка популация, а не просто поединично да се третира симптомите.**

Исторически погледнато, управлението на популациите от безстопанствени котки по-често е извършвано от неправителствени организации, отколкото от общински или държавни власти. Често управлението на тези популации не се ползва с предимство и не се определят като приоритетни в сравнение с програмите за овладяване на кучешките популации. Това е така, защото, например:

- За притежаването на куче се изисква регистрация или друг вид разрешение и по-често е регулирано законодателно от централните власти;
- Кучетата представят един по-видим риск за общественото здраве, отколкото котките – преобладаването на кучетата като източник на бяс за хората, и следователно попадат във фокуса на програмите за контрол на болестта бяс;

¹ The ICAM Coalition (International Companion Animal Management Coalition – Международна коалиция за управление на популации от животни компаньони) – съставя и разпространява дигитални, хартиени и други публикации за управлението на популациите от домашни любимци; <http://www.icam-coalition.org/about.html>; В коалицията участват следните организации:

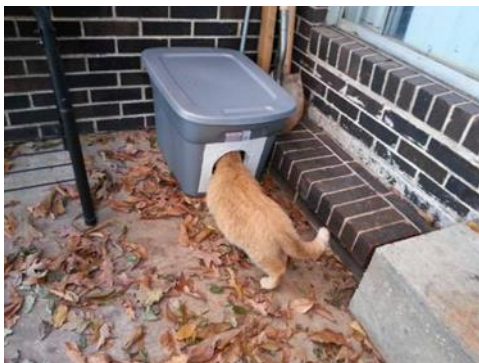
- [World Animal Protection](#), [The Humane Society International \(HSI\)](#), [The International Fund for Animal Welfare \(IFAW\)](#), [The Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals \(RSPCA\) International](#), [The World Small Animal Veterinary Association \(WSAVA\)](#), [The Global Alliance for Rabies Control](#)

- Проблемите, създавани от кучетата са по-дразнещи за обществеността – лаене, битки, замърсяване с урина и фекалии, хапане;
- Кучетата живеят в близост и с хората от много по-дълго време отколкото котките и в много общества им се придава по-голяма значимост и важност като домашни любимци;
- Кучетата много по-често са чистопородни и имат висока парична стойност (дали собственикът е платил определена цена, за да придобие кучето или смята да го продаде за някаква сума) – развъждането на чистопородни кучета в много страни изисква лиценз, докато повечето от котките нямат сертификати за чистопородност, не принадлежат към някоя строго определена порода, нямат висока парична стойност и най-често се придобиват свободно, без пари;
- За кучетата често се очаква да работят за хората (да охраняват жилища или добитък, да откриват нежелани вещества, да асистират на хора с увреждания) и се обучават, за да изпълняват тази си роля, докато за котките се счита, че не могат да бъдат тренирани ли обучени на желани от хората умения и само природната им склонност да ловят гризачи се счита, че облагодетелства човека;
- Голяма част от притежаваните котки могат да се разхождат свободно – къде ходят и какво вършат се счита извън обсега на човешкия контрол;
- Котките се считат за по-слабо одомашнени и по-близо до „дивата си природа“ отколкото кучетата и по тази причина при благоприятни климатични условия могат да оцелеят успешно в среда със слаба или никаква човешка намеса и подкрепа - тази осезаема липса на зависимост също кара някои хора да смятат, че котешката популация е по-малко податлива, неподходяща или неподатлива на управление;
- Проблемите с хуманното отношение и благосъстоянието на животните в една кучешка популация са най-често по-видими и това мотивира намесата от страна на хората;

снимка: e-burgas.com

Необходимостта да се въведат мерки за управление на котешките популации се обуславят от много фактори:

- Когато благосъстоянието на котките е застрашено или влошено;
- Когато котките представляват заплаха за общественото здраве дали чрез предаване на зоонози (бяс, токсоплазмоза) или чрез замърсяване на околната среда (урина и фекалии);
- Когато котките създават други неудобства за хората като нежелано озвучаване, битки, ровене в кофите за боклук, в ресторанти и хотели;

- Когато дадена котешка популация стане заплаха от разпространение на заболявания за други котки;
- Когато котешката популация нарасне дотолкова, че започне да представлява опасност за дивите животни, които котките ловуват и особено в случаите, когато това касае защитени и застрашени видове;

Благосъстоянието на безстопанствените котки може да бъде застрашено по редица причини:

- Висока заболяемост;
- Недостатъчна и неподходяща храна и нерегулярно хранене (котките са строго месоядни животни със специфични хранителни нужди и не биха могли да оцелеят на вегетарианска или ниско-протеинова диета;
- Липса на подслон и/или екстремни температури;
- Висока смъртност особено при малките котенца, които са най-уязвими;
- Пътни инциденти, които са една от най-честите причини за травми и смърт;
- Нападения от кучета и други хищници;
- Злонамерено отношение и атаки от хора, вкл. и отравяне.

Ако никое от гореизброените обстоятелства не е налице може да се каже, че благосъстоянието на котешката популация не е застрашено, даже е добро, няма конфликт с хората и в тези случаи може да се прецени, че не е нужна намеса и прилагане на някакви мерки за контрол на популацията.

В повечето случаи на нараснала котешката популация възникват проблеми поради оплаквания от обществеността или влошено състояние на самите животни, най-често висока смъртност сред котките и малките котенца.

Какво е отговорно собственичество

Отговорно собственичество по отношение на котките означава, че собственикът на котка изпълнява задължението си за грижа към животното така, че физиологическите и психологическите му нужди са посрещнати. Това включва:

- нуждата от подходяща среда на обитание,
- нуждата от подходяща храна,
- нуждата да може да изразява нормалните си поведенчески модели,
- нуждата да бъде отглеждано със себеподобни или отделно от тях и други животни,
- нуждата да бъде защитено от болка, страдание, нараняване и болести.

Вместо да се фокусира върху посрещане нуждите на животното отговорното собственичество може да се определи като се подчертаят задълженията на собственика и това, което той следва да осигури. Както собствениците на котки, така и гледачите следва да могат да изпълнят тези си задължения.

Минималните задължения на отговорното собственичество включват:

- Предоставяне на храна, подслон и други ресурси (като социално общуване напр.) необходими да поддържат на приемливо ниво и физиологическото и психологическото благосъстояние на животното;

- Предотвратяване на репродукцията (чрез стерилизация, контрацепция или други методи, освен ако развъждането е планирано и на поколенията е осигурено задомяване);

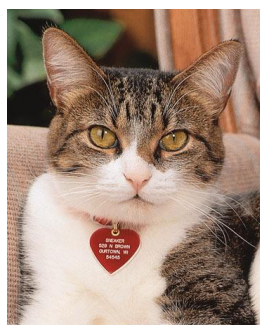
- Осигуряване на основно ветеринарномедицинско обслужване – ваксинация и обезпаразитяване;

- Минимизиране на риска, който котките представляват за обществото или за други животни (в някои държави, като Австралия, има законодателно изискване за **вечерен час за котките** и други ограничителни условия за притежание на котки);

- **Индивидуална идентификация на котките** - с **микрочип** или на котките в колониите, които са кастрирани с **видим знак, напр. купиране на връхчето на ухото**; – в някои държави има законодателно изискване всяка домашна котка да бъде идентифицирана, така че собственикът ѝ да може да бъде намерен. Дори да няма такова законово изискване се счита, че това е съществен и задължителен елемент от отговорното собственичество, напр. котките трябва да носят **нашийник с името, адреса и номера за контакт на собственика** и трябва да имат **звънче** на нашийника, за да се намали хищничеството им върху птиците;

В някои държави е разработен и се прилага **Код за добра грижа**, който дава минималните и идеалните стандарти за грижа, за да информира собствениците на котки за техните задължения.²

Табелка „Червеното сърце“ (Ketchum M&G-Co®) удостоверява направена ваксина срещу бяс

² www.defra.gov.uk/wildlifepets/pets/cruelty/documents/cop-cats.pdf - Код за добри практики за благосъстоянието на котките в Обединеното кралство (UK code of practice for the welfare of cats) и www.biosecurity.govt.nz/animal-welfare/codes/companioncats (Новозеландски Код за благосъстоянието на домашните котки - New Zealand Animal welfare (companion cats) code of welfare. За принципа на 5-те свободи - www.fawc.org.uk/freedoms.htm – основната рамка, залегнала в почти всички документи за Добри практики при отглеждане на животни.

КОМПОНЕНТИ НА ВСЯКА ПРОГРАМА ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА ПОПУЛАЦИЯ/КОЛОНИЯ ОТ БЕЗСТОПАНСТВЕНИ КОТКИ

А. ПЪРВОНАЧАЛНО СЪБИРАНЕ И ОЦЕНКА НА ДАННИТЕ: разбиране на проблема, с който се сблъскват

Оценка на местната популация котки:

- Собствени, полу-собствени и котки без собственик;
- Собствени котки, които не излизат от дома и такива, които свободно излизат от дома и скитат
- Колония от котки;
- Отговорно собственичество на котки.

Методи за събиране на данни:

- Проучвания на домакинствата, от врата до врата или по телефон;
- Анкетно проучване, фокус групи и неформални интервюта;
- Показателно (за целите на програмата) преброяване на популацията и метода за проследяване на специфично маркирани животни за оценяване на популацията.

Създаване на Комитет на заинтересованите страни по изпълнение и мониторинг на Програмата.

Б. ФАКТОРИ, КОИТО ВЛИЯТ НА УПРАВЛЕНИЕТО НА КОТЕШКИТЕ ПОПУЛАЦИИ/КОЛОНИИ

Фактори, влияещи на размера на котешките популации/колонии

- Репродуктивен капацитет;
- Наличност и достъп до ресурси;
- Движение на котки между групи в популацията/колонията.

Фактори, мотивиращи хората за контрол на котешките популации/колонии

- Отношение на обществото към котките;
- Зоонози;
- Оплаквания от неудобства, създавани от котките;
- Хищничество върху дивата природа.

С. КОМПОНЕНТИ НА КОМПЛЕКСНАТА ПРОГРАМА ЗА КОНТРОЛ НА КОТЕШКИТЕ ПОПУЛАЦИИ/КОЛОНИИ: избор на най-подходящите за Вашата ситуация решения

1. Образование

- Ограничаване излизането на собствените котки извън домовете;
- Образование на обществото за проблемите на бездомните животни и отговорностите около притежаването на домашен любимец;
- Инициране на по-добри политики и координация с общинските и държавни структури с отношение по проблема.

2. Законодателство

3. Регистрация и идентификация на котките

4. Контрол на възпроизвеждането:

- Хирургическа и не-хирургическа стерилизация, вазектомия на мъжки котки,
- Хирургическа стерилизация на котките домашни любимци, на полу-собствени котки и безстопанствени котки.

5. Хващане, кастрация и връщане по места (TNR)

- Основни принципи - организиране на постоянна широко достъпна кастрационна програма за домашни любимци и бездомни котки и кучета в голям мащаб;

- Концепцията за настойничество;

- Видовете приложение на TNR;

- Тестване за болести (вирус на котешката левкемия (FeLV) и котешки имунодефицитен вирус (FIV));

- Ползите от TNR:

Този метод (би следвало съгласно законодателството, при увеличаване броя на безстопанствените котки, да се прилага и в България) е доказал навсякъде по света своята ефективност. Управлението на котешките колонии чрез Програмите “хващане-кастрация-връщане” помага, както на котките, така и на обществото. Котките биват кастрирани, обезпаразитени и маркирани и после върнати на тяхното място на обитаване. Числеността на колонията се стабилизира – няма вече малки котета. Тези програми

подобряват живота на котките и също така отношението на обществото спрямо тях – поведението и стресът, асоцииран с размножаването, спират. Масовата кастрация е хуманният и ефективен начин за овладяване популацията на безстопанствените котки. Котките са териториални животни, но с увеличаването на броя им, ресурсите на тяхната територия намаляват. Малките котенца се оказват нежелани, тъй като са потенциални конкуренти за храна и територия. Поради крехката им възраст, те нерядко стават жертви на по-възрастни котки или просто са прогонвани. Оpozнавайки света, те често стават жертва на стрелба, отравяне или пък са прегазвани от автомобили. Много често и болести засягат малките котенца. Като цяло, много малък процент от тях достигат зряла възраст и само единици доживяват до петата си година. Кастрацията води до намаляване на броя на животните на дадена територия, като по този предотвратява смърт поради болести или инциденти.

6. Ваксинация и контрол на паразитите

- На собствени котки, полу-собствени котки и безстопанствени котки

7. Приюти, центрове за осиновяване и приемни домове

- Програма за осиновяване на котки със стремеж за задомяване на възможно най-голям брой животни;

8. Етаназията на котки

Като част от всички интервенции, включително „Хващане, кастриране, връщане“ (TNR) и в приютите / центрoвете за осиновяване, може да се наложи етаназия на котки, които страдат от nelечимо заболяване, нараняване или поведенчески проблем, който им пречи да бъдат осиновени или върнати по места, и благосъстоянието им е силно

влошено. Това следва да се извършва по писмени законови процедури съгласно **Закона за ветеринарномедицинската дейност** (чл.179-181) и **Закона за защита на животните** (Глава пета - Безстопанствени животни) и **Наредба № 41 от 10.12.2008 г. за изискванията към обекти, в които се отглеждат, развъждат и/или предлагат домашни любимци с цел търговия, към пансиони и приюти за животни**³.

В крайна сметка, успешната програма за управление на популациите от безстопанствени котки трябва да създаде ситуация, в която това са единствените случаи, когато е необходима евтаназия, а всички здрави животни трябва да намерят добър дом или среда за живеене като върнати по места котки.

9. Контрол на популацията по безстопанствени котки с използване на летални методи

Въпреки че леталните методи могат да причинят бързо депопулация, те рядко са ефективни в дългосрочен план в континенталните райони. Докато има храна, котките потенциално се установяват в опразнената ниша в градската среда. Премахването на котките, дори и на много високи нива, на всяка година или на две години, не води до дългосрочно намаляване на техния брой поради повторно заселване чрез размножаване и миграция. Наличието на човешки популации гарантира, че част от котките от собствената популация на котки домашни любимци ще бъдат на разположение за повторно заселване и колонизиране на опразнените ниши в околната среда. Също така, с почти всеки контролен метод или комбинация от методи, винаги остават няколко размножаващи се котки и повторно заселват района.

10. Контролиране на достъпа до ресурси

Програмата следва да предвиди редовното сметосъбиране и сметоизвозване. Това, което може да се препоръча е поддържане здравината и целостта на съдовете за битови и разделно събрани отпадъци, както и плътно затваряне капациите на съдовете и незамърсяване територията около тях. С цел по-добър здравен статус на популацията и за поддържане чистотата на градската среда, трябва да се извършва

редовно третиране на тревните площи срещу кърлежи, бълхи и комари.

Г. ПРОЕКТИРАНЕ НА МЕРКИТЕ ПО ПРОГРАМАТА: ПЛАНИРАНЕ, ОПРЕДЕЛЯНЕ НА ЦЕЛИ И УСТАНОВЯВАНЕ НА СТАНДАРТИ

- Цели, обекти и дейности;
- Планиране за устойчивост на програмата;
- Определяне на стандарти за хуманно отношение към животните.

Д. МОНИТОРИНГ И ОЦЕНКА: ПРОВЕРКА ДАЛИ ПРОГРАМАТА ПОСТИГА ЦЕЛИТЕ СИ

Отчет - прилагане и изпълнение

Мониторинг и оценка

- Оценка на дейностите в приютите и задомителните кампании;
- Мониторинг на ефективността на другите прилагани методи.

Трите основни причини за извършване на мониторинг и оценка са:

- да се подобри ефективността, като се подчертаят както проблемите, така и успешните елементи на прилаганите мерки;
- за отчетност, да докаже, че програмата постига своите цели;

³ Наредба № 41 от 10.12.2008 г. за изискванията към обекти, в които се отглеждат, развъждат и/или предлагат домашни любимци с цел търговия, към пансиони и приюти за животни- Издадена от министъра на земеделието и храните, обн., ДВ, бр. 1 от 6.01.2009 г., в сила от 1.07.2009 г.

- като се приема, че методите са стандартизирани, за да се сравни успехът на стратегиите, използвани в различните местоположения и ситуации.

Изборът на **подходящи показатели за оценка** изисква ясно планиране на целите на програмата - най-добрият избор на показатели ще бъде този, който отразява интереса на всички заинтересовани страни

Елементите, които обикновено трябва да бъдат наблюдавани и оценени, включват:

- размера на популацията, разделена на под-популации според собствеността и ограниченията на движение;
- благосъстоянието на животните, в целевата популация и като резултат от прилагане на програмата;
- разпространението на зоонотни заболявания, както в животинското, така и в човешкото население;
- отговорна собственост на животните, включително мерки за нагласи и разбиране на отговорната собственост и доказателства, че това се превръща в трайно отговорно поведение.

Резултатите от дейностите срещу бюджета следва да бъдат внимателно записани, за да се оцени вложения ресурс (или цената) срещу резултатите и въздействието (или ползата), които са отразени в резултатите от мониторинга и оценката.

Успешното реализиране на мерките, заложи в една такава Програма, ще доведе до постепенно, устойчиво намаляване и овладяване популацията на безстопанствените котки и ще допринесе за общественото здраве и хигиена. Тъй като големият брой на бездомните котки в населените места се дължи до голяма степен на изоставяне на нежеланите потомства на домашните котки, необходимо е хората да бъдат провокирани към по-отговорно отношение към домашните си любимци, да бъдат убедени в необходимостта и ползата от извършване на кастрация на домашните си котки.

В много населени места на България, включително и в столицата, се наблюдава силно и бързо нарастване на броя на безстопанствените котки, което до голяма степен се дължи на намаляване броя на безстопанствените кучета и безотговорното собственичество от страна на хората.

Следва общините, да направят анализ на създалата се ситуация в населеното място и да започнат прилагането на мерките по действащото законодателство, като се опитат да предотвратят възникването на котешка свръхпопулация.

Други научни становища и актуална информация от областта на хуманното отношение и благосъстоянието на животните, както и оценка на риска по цялата хранителна верига може да намерите на сайта на Центъра за оценка на риска по хранителната верига:

<http://corhv.government.bg/>

Източници:

1. ICAM Coalition's Humane dog population management guidance - <http://www.ifaw.org/sites/default/files/ICAM-Humane%20cat%20population.pdf>
2. <http://www.dnes.bg/stranata/2016/02/27/burgas-obiavi-voina-na-bezdomnite-kotki.294417>

3. Програма за овладяване популацията на безстопанствените котки на територията на община пловдив 2015 – 2017 г.
4. Как котките завладяват света http://www.nmnhhs.com/17062001-news_bg.html

ИЗГОТВИЛ:

д-р Мадлен Василева,
главен експерт
в дирекция ОРХВ
14.06.2018 г.